

Antik Dönemde Karadağ (Boratinon Oros) ve Çevresinde Tarımsal Üretim

Ercan Aşkın – Mehmet Kurt*

Özet

Karadağ (Boratinon Oros), Karaman'ın 17 km kuzeyinde, Çumra ve Karaman ovalarıyla Hotamış Bataklığı arasında yer almaktadır. Karadağ, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan ve ana kütle dışında çok sayıda küçük tepeden oluşan sönmüş volkanik bir dağdır. Antik Dönemde Lykaonia Bölgesi sınırları içinde yer alan Karadağ'ın, gerek ana kütle üzerinde ve gerekse çevresinde bulunan verimli araziler dolayısıyla erken dönemlerden itibaren yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Mevcut kalıntılar, bölgede Roma ve özellikle de Erken Hıristiyanlık dönemlerinde yoğun imar faaliyetlerinin yürütüldüğüne işaret etmektedir. Bu durumla doğru orantılı olarak Karadağ ve çevresinde söz konusu dönemlerde gerçekleştirilen tarımsal üretimle bağlantılı çok sayıda arkeolojik ve epigrafik kanıtla da karşılaşılmaktadır. Üzüm presleri, ağırlık taşları, değirmen taşları (*metalar* ve *catilluslar*), kabartmalar ve yazıtlar, bu kalıntılar arasında yer almaktadır. Söz konusu arkeolojik ve epigrafik materyaller, bölgede Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemlerinde yoğun bir şekilde üzüm ve tahıl üretiminin gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, tespit edilen arkeolojik ve epigrafik kalıntıların değerlendirilmesi suretiyle Karadağ ve çevresinin daha önce çalışılmamış bir yönüne açıklık kazandırılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Lykaonia, Boratinon Oros, Binbir Kilise, Karadağ, Tarım, Üzüm, Tahıl.

* Dr. Öğr. Üyesi Ercan AŞKIN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: ercanaskin@gmail.com orcid no: 0000-0002-2136-4909

Doç. Dr. Mehmet KURT, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: mehmetkurt6970@hotmail.com orcid no: 0000-0003-4440-9900

Agricultural Production in Karadag (Boratinon Oros) and Its Surroundings in Ancient Age

Abstract

Karadag (Boratinon Oros) is located 17 km north of Karaman, between Çumra and Karaman plains and the Hotamış Swamp. Karadag is an extinct volcanic mountain that extends in the northeast-southwest direction and consists of several small hills outside the main mass. It is understood that Karadag, which has borders in the Lycaonia Region in antiquity, has been inhabited since the early periods due to the fertile lands on both the main mass and the surrounding area. The existing remains indicate that the region was undergoing intensive zoning activities during the Roman and especially early Christian periods. There are also numerous archaeological and epigraphical evidence related to agricultural production in Karadag and in the surrounding regions. Grape presses, weight stones, millstones (*metas* and *catilluses*), reliefs and inscriptions are among these remains. These archaeological and epigraphic materials reveal that grape and grain production was carried out intensively during the Roman and Early Christian periods in the region.

In this study, focused on clarify the previously unrecognized aspect of Karadag and its surroundings by evaluating the archaeological and epigraphic remains.

Keywords: Lycaonia, Boratinon Oros, The Thousand And One Churches, Karadag, Agriculture, Grape, Grain.

Giriş

Karadağ, Karaman il merkezinin 17 km kuzeyinde Çumra ve Karaman ovaları ile Hotamış Bataklığı arasında kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan sönmüş volkanik bir dağdır (Lev. 1). Karadağ'ın ortasında sadece kuzeyinden geçit veren 2000 m uzunluğunda ve 1000 m genişliğinde elips şeklinde bir krater çukuru bulunmaktadır¹. Söz konusu kraterin etrafında her biri zengin arkeolojik ve epigrafik kalıntılara sahip Mahalaç, Candar, Başdağ, Kızılhisar gibi tepeler yer almaktadır².

1 Tapur 2009, 24.

2 Kurt 2014, 45-68, Resim 1-28.

Karadağ ana kütlelerinin güneyi ve doğusu da tepelik alanlarla kaplıdır. Ayrıca Karadağ ana kütlelerinin kuzeyinde Madenşehir çevresinde yine üzerlerinde kalıntıların yer aldığı Göz Dağı (Maden Dağı), Kızıldağ ve Çet Dağı gibi yükseltiler bulunmaktadır. Bu yükseltiler, Karadağ volkan konisinin birden fazla safhadan meydana gelen püskürme sonucu oluştuğunu göstermektedir³.

Karadağ, muhtemelen Hitit çivi yazılı metinlerinde Huwatnuwanta Dağı olarak geçmekte⁴, Geç Antik Dönemde ise Boratinon Oros olarak adlandırılmaktadır⁵. Karadağ, Roma İmparatorluk Döneminden itibaren Iconium'dan gelip Barata (Binbirkilise), Çoğlu, Akçaşehir, Kaleköy, Sidemaria (Ambar) ve Herakleia'ya (Ereğli) ulaşan güzergâh üzerinde önemli bir konumda bulunmaktaydı⁶.

Etrafındaki verimli tarım arazilerinin varlığından dolayı Karadağ'ın çevresi ve yamaçları en eski dönemlerden itibaren yerleşime sahne olmuştur. Dağın çevresinde çoğunluğu birer höyüğe sahip Süleymanhacı, Ortaoba, Kaşoba, Kiseçik, İslıhisar, Demiryurt (Mandason), Eminler, Kılbasan, Dinek ve Karacaören köyleri sıralanmıştır (Lev. 1). Karadağ'ın güney eteklerinde bulunan Davda ve 19. yüzyıl seyyahlarından E. J. Davis'in bulmuş olduğu bir yazıttan⁷ yola çıkarak antik Abae yerleşimi olarak düşünülen⁸ Sisan Höyük yakınında ise bugün bir yerleşim bulunmamaktadır. Karadağ'ın en yoğun iskan görmüş yeri ağırlıklı olarak dini nitelikli kalıntıları barındıran kuzey kesimleridir. Hotamış Gölü'nden Karadağ'a doğru uzanan verimli ovanın bitiminde antik Barata kenti ile özdeşleştirilen⁹ ve Binbirkilise olarak adlandırılan kalıntılar sahasında Madenşehir, Üçkuyu ve Değle yerleşimleri yer almaktadır¹⁰. Madenşehir köyünü çevreleyen Kızıldağ, Göz Dağı (Maden Dağı) ve Çet Dağı'nın zirvelerinde de kiliseler başta olmak

3 Tapur 2009, 24.

4 Forlanini 1988, 150.

5 Halkin 1963, 280; Belke – Restle 1984, 145-148.

6 Bekle – Restle 1984, 99; Hild 1977, 61; Breytenbach – Zimmermann 2108, 216. Roma döneminden Osmanlı Dönemi'ne kadar Karadağ'ın kuzeyinden geçen yol ağı konusunda bk. Anderson 1897, 30; French 1996, 100-107.

7 Davis 1879, 305.

8 Breytenbach – Zimmermann 2108, 208.

9 Ramsay 1890, 337-338; Ruge 1896, 2852-2853; Ramsay 1904, 82; Ramsay – Bell 1909, 560-570; von Aulock 1976, 33-35; Belke – Restle 1984, 138-139.

10 Ramsay – Bell 1909, 3-274 Fig. 1-235; Restle 1966, 690-719 Abb. 1-15; Konyalı 1967, 561-582; Eyice 1971, 12-64 Resim 9-173; Jackson 2017: 312-320; Johnson 2017: 194-195.

üzere yoğun arkeolojik kalıntı mevcut olup söz konusu kalıntılar da Binbirkilise eserleri kapsamında değerlendirilmektedir¹¹.

Karadağ'daki kalıntılar, Binbirkilise adından da anlaşılacağı üzere çoğunlukla dini yapılardan oluşmaktadır. Özellikle Mahalaç Tepesi'ndeki Hitit sunak ve hiyeroglif yazıtları ile Hıristiyanlık Dönemine ait haç planlı kilise ve mezar şapeli Karadağ'ın gerek Hititlerde ve gerekse Erken Hıristiyanlık Döneminde kutsal bir dağ olduğuna işaret etmektedir¹². 19. yüzyılda bölgeye dair gözlemlerini aktaran seyyahlar da Karadağ'ın bu özelliğine dikkat çekmektedirler¹³. Ayrıca Karadağ'da Candar, Başdağ, Kızılhisar, Kızıldağ'da kaleler ve askeri yapılar tespit edilmiştir¹⁴. Bu durum, Karadağ'ın dini yönden olduğu kadar askeri açıdan da önem taşıdığını ortaya koymaktadır¹⁵. Bununla beraber bölgede yürütülen araştırma ve incelemeler, Karadağ çevresinin Antik Dönemde önemli oranda tarımsal üretim potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim Karadağ ve çevresi, tarım yapmaya elverişli verimli topraklara sahiptir. Dağ kütlesi üzerindeki eğimli yamaçların gerek görülen kesimlerinde teraslamalar yapılmak suretiyle tarım yapmaya elverişli arazilerin kazanıldığı anlaşılmaktadır.

Mevcut kalıntılar, Roma ve özellikle de Erken Hıristiyanlık dönemlerinde yoğun imar faaliyetlerinin yürütüldüğüne işaret etmektedir. Bu durumla doğru orantılı olarak Karadağ ve çevresinde söz konusu dönemlerde gerçekleştirilen tarımsal üretimle bağlantılı çeşitli arkeolojik ve epigrafik kanıtlarla da karşılaşmaktadır. Üzüm presleri, ağırlık taşları, değirmen taşları (*metalar* ve *catilluslar*), kabartmalar ve yazıtlar bu kalıntılar arasında sayılabilir. Söz konusu arkeolojik ve epigrafik materyaller, bölgede Antik Dönemde yoğun bir şekilde üzüm ve tahıl üretiminin gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada söz konusu kalıntıların değerlendirilmesi suretiyle Karadağ ve çevresinin daha önce üzerinde durulmamış olan bir yönüne açıklık kazandırılması amaçlanmaktadır. Arazi çalışmaları sırasında tespit edilmiş olan çok sayıdaki arkeolojik materyal üzerine seçilmiş örneklerden hareketle

11 Ramsay 1890, 337. Bu dağlardaki kalıntılar için bk. Ramsay – Bell 1909, 259-273 fig. 216-230; Eyice 1971, 64-72 Resim 184-187.

12 Ramsay – Bell 1909, 19; Radet 1910, 316; Eycie 1971, 64-65.

13 Laborde 1838, 120.

14 Ramsay – Bell 1909, 279-294 Fig. 238-248; Eyice 1971, 76-78 Res. 203-208.

15 Laborde 1838, 120-121; Ramsay – Bell 1909, 5.

değerlendirmelerde bulunulacak, bölgedeki tarımsal üretim hakkında bilgilere yer verilecektir.

Üzüm Üretimi

Antik Dönemde bölgedeki bağcılık faaliyetlerinin kanıtı olarak üzüm presleri, ağırlık taşları, kabartmalar ve yazıtlar gösterilebilir. Karadağ ve çevresinde tespit edilen üzüm presleri genel olarak açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu preslerden meydana gelmektedir¹⁶. Açık alanda anakayaya oyulmuş preslerin dışında atölyelerin inşa edildiği Değle'deki bir örnek sayesinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Madenşehir ve Değle içerisinde rastlanan çok sayıdaki ağırlık taşının başka pres ve atölyelerin varlığına işaret ettiği söylenebilir.

Açık alanda anakaya üzerine oyulmuş olan preslerden ilki, Karadağ ana kütesinin güneybatı kesiminde Kisecik köyünün yaklaşık 7,5 km doğusunda Dereağıl mevkiinde yer almaktadır (Lev. 2-3). Presin ezme teknesi dikdörtgen formda olup 220 cm uzunluğa ve 154 cm genişliğe sahiptir. Ezme teknesinin uzun kenarında 24 cm genişliğe, 28 cm yüksekliğe ve 15 cm derinliğe sahip dörtgen kalas deliği bulunmaktadır. Ezme teknesi ile toplama fiçisi arasında çörtlenli bir akıtma deliği mevcuttur. Presin kısa kenarının önünde yer alan toplama fiçisi tahrip durumdadır. Mevcut durumundan toplama fiçisinin 144 cm genişliğe ve 55 cm yüksekliğe sahip olduğu anlaşılabilmektedir. Presin toplama fiçisinin iç yüzeyinin akıtma deliğinin bulunduğu tarafında yerel özellikler taşıyan figürlü kabartma yer almaktadır (Lev. 3). Akıtma deliğinin hemen sağında 110 cm yüksekliğinde ayakları sağa yönelmiş ayakta duran bir figür betimlenmiştir. Yüzü tümüyle tahrip olmakla beraber muhtemelen çıplak bir erkek figürüdür. Yana doğru uzattığı sol elinde asma dalı tutmaktadır. Asma dalı üzerinde dört adet üzüm salkımı görülebilmekte ve tahrip durumdaki iki asma yaprağı seçilebilmektedir. Üzüm salkımlarındaki üzüm taneleri güçlükle de olsa fark edilebilmektedir. Sağ elinde tutmuş olduğu nesnenin ne olduğu ise yoğun tahribattan dolayı anlaşılammamaktadır. Figürün elinde asma dalı tutması ve vücut ağırlığını bir bacağına verir şekilde kalçalarının hareketli bir biçimde betimlenmesi, Dionysos olabileceği düşüncesine

16 Yöredeki üzüm preslerinin bir kısmı Ramsay ve Bell tarafından daha önce görülmüştür, bk. Ramsay – Bell 1909, 559.

sevk etmektedir. Nitekim elinde üzüm salkımı veya asma dalı tutan Dionysos figürlerinin varlığı bilinmektedir¹⁷. İlginç bir durum olarak, toplama fiçisi üzüm suyu ile doldukça söz konusu figürün yaklaşık göğüs altına kadar üzüm suyunun içinde kaldığı, kaya yüzeyindeki izlerden anlaşılmaktadır. Akıtma deliğinin sağ tarafında ise 57 cm yüksekliğinde, başı tahrip durumda, ayakları sola yönelmiş bölgesel tarzda işlenmiş küçük bir kadın figürü bulunmakta olup aşağıya doğru uzattığı sol elinde muhtemelen uzun saplı bir kap tutmaktadır. Soluna doğru uzattığı sağ elinde ise olasılıkla bir testi bulunmaktadır. Figür büyük ihtimalle sol elindeki uzun saplı kapla toplama fiçisinden aldığı üzüm suyunu sağ elindeki kapla karşısındaki figüre sunmaktadır. Ayaklara kadar uzanan giysisinin etek kıvrımları görülebilmektedir. Figürün ayakları akıtma deliği ile aynı seviyededir. Ezme teknesinin içinde, kalas deliğinin bulunduğu kenarın karşısındaki kenarda kazıma ile oluşturulmuş basit ve küçük haç motifi vardır. Toplama fiçisinin ön kesiminde kaçak kazı sonucu tahrip edilmiş olası bir sarnıç ile karşılaşmaktadır. Presin 60 m kadar yukarı tarafında, Şırakmananın Dölek adı verilen mevkide karşılaşılan yapı taşları burada küçük bir kırsal yerleşimin varlığına işaret etmektedir. Çevredeki eğimli arazilerin tarımsal faaliyetlere daha uygun hale getirilmesi amacıyla teras şeklinde düzenlemelerin yapılmış olması dikkat çekicidir.

Anakayaya oyulmuş bir başka üzüm presi, Madenşehir köyünün batısındaki Göz Dağı'nın güneydoğusunda Küçükçukur mevkiinde yer almaktadır (Lev. 4). Presin ezme teknesi dikdörtgen formda olup 275 cm uzunluğa ve 179 cm genişliğe sahiptir. Ezme teknesinin uzun kenarında 24 cm genişliğe, 50 cm yüksekliğe ve 34 cm derinliğe sahip dörtgen kalas deliği bulunmaktadır. Kalas deliğinin iki yanında kalasın ayarlanması için birer oyuk yer almaktadır. Ezme teknesi ile toplama fiçisi arasında basit bir akıtma deliği mevcuttur. Ezme teknesinin kısa kenarının sağ ön tarafında 114 cm çapa ve ölçülebilen 55 cm derinliğe sahip toplama fiçisi görülmektedir.

Madenşehir köyünün 2 km kadar kuzeybatısında, Göz Dağı'nın kuzeydoğu eteklerinde anakayaya oyulmuş birbirlerine yakın konumda bulunan çok sayıda üzüm presiyle karşılaşmaktadır. Günümüze büyük oranda korunmuş olarak ulaşan preslerden biri 250 cm uzunlukta ve 151 cm genişlikte dikdörtgen formlu ezme teknesine sahiptir. Ezme

17 Pochmarski 1974, Abb. 22A, 24C, 25E; Schefold 1952, 94 fig. 36, 99 fig. 40.

teknesinin uzun kenarında 21 cm genişliğe, 30 cm yüksekliğe ve 13 cm derinliğe sahip kalas yuvası bulunmaktadır. Ezme teknesi ile toplama fiçisi arasındaki bağlantı basit bir kanal ile sağlanmaktadır. Ezme teknesinin kısa kenarı önüne açılmış olan yuvarlak formulu toplama fiçisi 90 cm çapa ve ölçülebilen 30 cm derinliğe sahiptir. Toplama fiçisinin sağ tarafında anakaya üzerinde bir çanak görülmektedir (Lev. 5).

Bu alandaki anakayaya açılmış bir başka üzüm presi 253 cm uzunluk, 163 cm genişlikte dikdörtgen formulu ezme teknesine sahiptir. Ezme teknesinin kısa kenarında biri 28 cm genişliğe, 34 cm yüksekliğe ve 21 cm derinliğe; onun sağ üst tarafında bulunan diğeri ise 23 cm genişliğe, 22 cm yüksekliğe ve 13 cm derinliğe sahip iki adet kalas deliği yer almaktadır. Ezme teknesi ile toplama fiçisi arasındaki bağlantı basit bir akıtma deliği ile sağlanmaktadır. Ezme teknesinin kısa kenarı önüne açılmış olan yuvarlak formulu toplama fiçisi 105 cm çapa ve ölçülebilen 20 cm derinliğe sahiptir (Lev. 6).

Madenşehir köyünün güneydoğusunda Taştepe adı verilen mevkide anakayaya oyulmuş bir başka pres bulunmaktadır. Presin ezme teknesinin etrafının büyük blok taşlarla çevrelediği görülmektedir. Dikdörtgen formulu ezme teknesi 335 cm uzunluğa ve 155 cm genişliğe sahiptir. Ezme teknesinin kenarlarında olasılıkla tahribattan dolayı kalas deliği tespit edilememiştir. Ezme teknesi ile toplama fiçisi arasındaki bağlantıyı sağlayan akıtma deliği ya da kanalı tahrip durumdadır. Presin kısa kenarının sol tarafında 110 cm çapa ve ölçülebilen 40 cm derinliğe sahip toplama fiçisi yer almaktadır (Lev. 7).

Bölgede rastlanan bazı preslerin ise mevcut mezarların kullanılması suretiyle meydana getirilmiş olmaları dikkati çekmektedir. Karadağ'ın güneybatı eteklerinde yer alan Kiseçik köyünün yaklaşık 4 km doğusunda Oymaağaç mevkiinde söz konusu preslerden biriyle karşılaşmaktadır (Lev. 8). Bu örnekte bir anakaya lahdi presin toplama fiçisi olarak değerlendirilmiştir. Anakaya lahдинin tahrip durumdaki ön yüzünde çeşitli kabartmaların yer aldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu kabartmalardan sadece sağ taraftaki yerel tarzda işlenmiş figür kısmen tanımlanabilmektedir. Üzerindeki giysiden bir kadın figürü olduğu anlaşılan kabartmanın alt kısmı günümüze ulaşmıştır. Elbisesinin kıvrımlı etek kısmı görülen figürün ayakları sağa yönelmiştir. Anakaya lahдинin yer aldığı kaya bloğunun üst kesimi ise ezme teknesi olarak

düzenlenmiştir. Dörtgen formlu ezme teknesi 181 cm uzunluğa ve 82 cm genişliğe sahiptir. Ezme teknesinin kenarlarında kalas yuvası bulunmamaktadır. Toplama fiçisi olarak kullanılmış anakaya lahdinin içi 170 cm uzunluk, 92 cm genişlik ve 55 cm derinliğe sahiptir. Toplama fiçisinin zemininde sığ bir çanak oluşturulmuştur. Ezme teknesi ile toplama fiçisi arasında basit bir akıtma deliği yer almaktadır.

Anakaya lahdinden yararlanılarak oluşturulmuş bir diğer pres örneğine Madenşehir köyünün 600 m kadar batısında Yukarı Ören mevkiinde rastlanmaktadır¹⁸ (Lev. 9). Diğerinden farklı olarak bu preste anakaya lahdi ezme teknesi olarak değerlendirilmiştir. Ezme teknesi 180 cm uzunluk, 120 cm genişlik ve 80 cm derinliğe sahiptir. Lahdin kısa kenarının sol köşesine oyulmuş olan dörtgen formlu toplama fiçisi 97 cm uzunluk ve 39 cm genişliktedir. Toplama fiçisinin kenarlarında iki adet sığ çanak oluşturulmuştur, ancak söz konusu çanaklar ile toplama fiçisi arasında bağlantıya işaret eden herhangi bir kanal bulunmamaktadır. Ezme teknesiyle toplama fiçisi arasındaki bağlantı basit bir akıtma deliği ile sağlanmaktadır.

Açık alanda anakaya üzerine açılmış baskı kollu preslere antik dünyanın farklı yerlerinde rastlanmaktadır ve Anadolu'dan da çok sayıda örnekleri bilinmektedir. Örneğin, Kilikia Bölgesi'nde farklı tiplerde presler tespit edilmiştir. Bunların büyük bir çoğunluğu Karadağ'da karşılaşıldığı gibi tek ezme düzemli ve tek toplama fiçili örneklerden meydana gelmektedir¹⁹. Yine yakın civarda Lykaonia ve Isauria bölgelerinde de açık alanda anakaya üzerine açılmış presler bulunmaktadır²⁰.

Karadağ ve çevresinde açık alanda anakaya üzerine oyulmuş baskı kollu preslerin yanı sıra kapalı mekânlar içerisindeki atölyelerde de üzüm işlendiği Değle örenyeri kalıntıları arasında karşılaşılan bir örnekten anlaşılmaktadır. Söz konusu örnekte birden fazla mekândan oluşan bir yapının mekânlarından biri pres olarak düzenlenmiştir. Mekânın 438 cm uzunluğa ve 167 cm genişliğe sahip kısmı ezme düzlemi olarak kullanılmıştır. Ezme düzleminin harçla oluşturulduğu görülmektedir.

18 Kurt 2011, 62 Lev. 27: 2 ve 28: 1.

19 Diler 1993, 519 res. 15-16, 520 res. 17-18; Aydınoglu – Alkaç 2008, 287 fig. 1-3, 288 fig. 4-7, 289 fig. 8-10; Aydınoglu 2009, 56, 105-110 Kat. No. 1-17; Aşkın 2010, 47 fig. 3a, 4b, 48 fig. 5a, 6c, 49 fig. 7b, 8f, 50 fig. 9a, 10b, 51 fig. 12a.

20 Aslan – Doğanay – Karauğuz 2011, 69 fig. 1, 71 fig. 5, 72 fig. 9; Baldran 2010, 314 fig. 4, 315 fig. 7.

Mekânın doğu taraftaki duvarında 38 cm genişliğe, 73 cm yüksekliğe ve 84 cm derinliğe sahip kalas yuvası bulunmaktadır. Ezme düzleminin sağ ön tarafında 70 cm çapında ve ölçülebilen 85 cm derinliğe sahip toplama fıçısı yer almaktadır (Lev. 10).

Bölgedeki üzüm üretiminin bir diğer kanıtı ise Karadağ ve çevresinde çok sık rastlanan ve preslerde kullanılan donanımlardan olan ağırlık taşlarıdır. Bölgede tespit edilen çok sayıdaki ağırlık taşı günümüzde görülemeyen başka preslerin varlığına işaret eder niteliktedir. Ağırlık taşlarının büyük bir çoğunluğunun özenli işçiliğe sahip olduğu ve silindirik (Lev. 11a²¹, 11b²², 11c²³), düzensiz dörtgen (Lev. 11d²⁴) gibi çeşitli formlar sergiledikleri gözlenmektedir. Bunların yanı sıra herhangi bir forma sahip olmayan kabaca işlenmiş ağırlık taşlarıyla da karşılaşmaktadır. Ağırlık taşlarının bazılarının ise çeşitli malzemelerin ikinci kullanımı oldukları anlaşılmaktadır. Söz konusu ağırlık taşlarının üst kısmında merkeze açılmış bir oyuk ve bu oyukla bağlantılı yanlardan açılmış iki delik görülmektedir. Preslerde kullanılan ağırlık taşlarının farklı tiplerdeki çok sayıdaki örneği Kilikia'dan bilinmektedir²⁵. Ayrıca yakın civarda Lykaonia Bölgesi'nde de ağırlık taşları tespit edilmiştir²⁶.

Karadağ ve çevresinde antik dönemde bağcılık faaliyetlerinin yürütüldüğünü gösteren epigrafik kanıtlar da mevcuttur. Bunlardan ilki, Karadağ'ın 5 km kuzeydoğusunda yer alan Karacaören köyünde (Aplada²) bir kum/çakıl ocağında tespit edilerek Karaman Müzesi'ne getirilmiş, iki yüzünde de yazıt bulunan ve bir üzüm bağına ait olduğu anlaşılan sınır taşıdır (Lev. 12) ²⁷. Yazıtlı bloğun yüksekliği 77 cm, genişliği 44 cm, derinliği 14 cm olup harf yüksekliği 2,5 cm ile 7 cm arasında değişmektedir. İçeriğinden anlaşıldığı üzere yazıtlı stel, üzüm yetiştirilen bir arazi sınırında dikilmiş olmalıdır. Ayrıca, arazinin kime ait olduğuna dair aynı ifadenin taşın her iki yüzünde de yazılmış olması, bunun aynı zamanda bir yol kavşağında dikilmiş olabileceğini

21 Madenşehir, çap: 84 cm, yükseklik: 68 cm.

22 Değle, çap: 89 cm, yükseklik: 74 cm.

23 Demiryurt, çap: 77 cm, yükseklik: 41 cm.

24 Ortaoba köyü Yukarıyayla mahallesi Mülkiye mevki, genişlik: 60 cm, yükseklik: 90 cm.

25 Aydınöğlü 2009, 115-122; Aydınöğlü – Alkaç 2008, 290 Fig. 12-13.

26 Baldran 2010, 316 fig. 11, 317 fig. 14.

27 Çalışma kapsamında ele alınan yazıtların çevirisi ve katkıları dolayısıyla Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Alkan'a; ayrıca bu yazıtın çalışma kapsamında değerlendirilmesine imkân tanıyan Karaman Müzesi Müdür Vekili İsmail Atçı ve müze çalışanlarına teşekkür ederiz.

de düşündürmektedir. Her iki yüzdeki yazıtların ilk dört satırları bire bir aynıdır. A yüzündeki son satır B yüzünün son satırında devam etmektedir. Satırlar düz bir hat üzerinde devam etmemekte ve aynı satırdaki harflerin bazısının aşağıda bazılarının da yukarıda olmak üzere düzensiz bir şekilde kazındığı görülmektedir. Harf yükseklikleri arasında da büyük farklılıklar göze çarpmaktadır.

Yazıtta Yunanca olarak Κωπύργ[ου]?
2 ἄμπε[λος]
 τώπω
4 Απλαδα.
 Μᾶρκος
6 ἀνατ[ε]θῆ, ἄλυπ[ε]!

ifadesi geçmektedir.

Yazıtın çevirisi şu şekildedir: “*Kopyrgos’un Aplada mevkiindeki üzüm bağı. (Bu steli) Marcus dikti. Kedersiz ol!*”

Satır 1: B yüzünün ilk satırındaki pi harfi yerinde taşa II görülmektedir, olasılıkla taş ustası Π’nin üst çizgisini unutmuş olmalıdır. Κωπύργ[ου] yeni bir isim görünmekte ve karşılaştırılabilecek tek örnek Girit Adası’ndan ve sadece bir kez belgelenmiş Μωπυργῶ²⁸ kadın ismidir (Ιουλία ἡ καὶ | Μωπυργῶ). “Kule” anlamına gelen ve çok nadir görülen Πύργος şahıs ismi belki ayrı olarak deşifre edilebilir. Bölgeye yakın bir örnek olarak, Konya’nın kuzeyindeki Anzoulada’da (Akören/Oğuzeli) ele geçen bir mezar yazıtında²⁹, mezarda yatan Domitios isimli şahsın Pyrgos³⁰ diye çağrıldığı kaydedilmektedir. Ancak, burada Πύργος olarak deşifre edildiğinde geriye kalan ΚΩ harflerini -belki bir şahıs adının kısaltması olarak düşünmek mümkün olmakla beraber- açıklamak çok zor görünmektedir.

Satır 3: τώπω (= τόπω).

Satır 4: Απλαδα, yeni bir yerel yer adı olup -λαδα bitimli, Amlada/Amblada, Anzoulada, Istlada gibi yer adlarıyla karşılaştırılabilir. Eğer yazıt buluntu yeri olan Karacaören köyüne başka bir yerden getirilmediyse, Aplada bu köye lokalize edilebilir.

Yazıtta geçen Latin ismi Marcus, stelin genel olarak Roma İmparatorluk Dönemi’ne; kavisli (*lunar*) sigma ve el yazısı formundaki

28 LGPN I, 323.

29 MAMA 8, 291.

30 LGPN V.C, 373.

omega harfleri ise paleografik bakımdan yazıtın MS 3. yüzyıl veya sonrasına tarihlenebileceğini göstermektedir. Doğu Pisidia Bölgesi'ndeki Vasada'dan üzerinde "bağların sınırı" yazan bir epigrafik belge de bilinmektedir³¹.

Karadağ ve çevresinde bağcılık yapıldığına dair veriler sunan diğer arkeolojik materyaller ise yörede karşılaşılan mezar kabartmalarıdır. Örneğin, Madenşehir köyü içerisinde bir lahit teknesinin ön yüzünde çerçeve içerisinde tasvir edilmiş üzerinde üzüm salkımları bulunan bir asma dalı görülmektedir. Salkımlar üzerinde üzüm taneleri belirgin bir şekilde seçilebilmektedir. Asma dalının sağ tarafında ise olasılıkla bir krater yer almaktadır (Lev. 13). Lahdin üst kısmında harf yüksekliği 4 cm ile 7 cm arasında değişen iki satırlık bir yazıt bulunmaktadır. Yazıtta Yunanca

Γοργίς Ἀμπελίου ἀνέστησεν Ταλάρι ἀκίν[η]το-
2 [v] ἱ[δ]ιον τόπον.

ifadesi geçmektedir. Yazıtın çevirisi "*Ampelios kızısı Gorgis kendisine ait bu dokunulamaz mezarı Talaris için dikti*" şeklindedir. Yazıtta geçen Ἀμπέλιος Eski Yunanca "şarap veya üzümle ilgili" anlamındaki ἀμπέλειος sıfatından türetilmiş bir Yunan şahıs adıdır. Benzer şekilde, ἄμπελος "asma, üzüm bağı" sözcüğünün de doğrudan şahıs adı (Ἀμπελος) olarak kullanıldığı bilinmektedir³².

Γοργίς: Γοργίς ve Γόργις maskül (büyük harf) olarak aynı yazılışa sahip olmakla beraber aksent farkıyla ilki kadın, ikincisi ise erkek adıdır³³. Aşağıda da nedeni söylendiği üzere, bu yazıttaki Gorgis'in kadın olması gerektiği düşünülmektedir aksent son heceye konulmuştur.

Ταλάρις: Ταλάρι, biri Lydia Bölgesi'ndeki Herokaisareia'da³⁴, diğeri Bithynia kenti Nikomedeia'da³⁵ ele geçen iki yazıtla belgelenen, eril Ταλάρις³⁶ (Talaris) isminin *dativus* halidir. Ταλάρις'in Anadolu'ya

31 Swoboda – Keil – Knoll 1935, 28 no. 58. Üzüm bağı sınırına işaret eden Lydia Bölgesi kentlerinden Tralleis'ten ele geçmiş ve şu anda İstanbul Müzesi'nde bulunan bir başka yazıt için bk. Robert 1970, 415 no. 5, Tafel III 3.

32 Her iki isim Ἀμπέλιος ve Ἀμπελος için bk. Pape – Benseler 1884, 75; LGPN I, 32; IIIA, 33.

33 Her iki ismi karşılaştırmak için bk. LGPN IIIA, 102.

34 TAM V/2 no. 1298.

35 Peschlow – Peschlow-Bindokat – Wörrle 2002, 459-460 no. 122. İsmi ilk harfinin kuşuklu okunduğu (Ταλάρις) ve alternatif olarak Βαλάρις diye okunabileceği editörler tarafından dipnot bilgisi olarak verilmektedir.

36 LGPN VA, 422 (Ταλάρις).

özgü yerel bir isim olup olmadığı belirsizliğini korumakla birlikte, “tünik” anlamındaki Latince *talaris* sözcüğünden dönüşmüş Talaris diye bir Latin ismi yahut Eski Yunanca’da “sepet, meyve sepeti; peynir süzmeye yarayan hasır sepet” anlamlarına gelen *τάλαρος* (*talaros*) sıfatından türetilmiş bir Yunan ismi olabileceği düşünülmektedir³⁷. Yazıtta Talaris’in Gorgis ile olan akrabalık ilişkisi söylenmemiştir. Talaris ismi daha önce geçtiği her iki epigrafik belgede erkek adı olarak görünmektedir. Buna göre, yukarıdaki yazıtta Talaris muhtemelen Gorgis’in kocasıdır.

ἀκίνητος: “Yeri değiştirilmemiş, taşınmaz, gayrimenkul” gibi anlamlara sahip olan bu sıfat ile aynı kökten gelen κινέω filinin mezar yazıtlarında yer alan ve mezarın yahut mezar içindeki cesedin yerinin değiştirilmemesi hususundaki uyarı cümlelerinde kullanıldığı iyi bilinmektedir. Ancak ἀκίνητος (*akinetos*) sıfatının mezar yazıtlarında kullanıldığı henüz belgelenmemiştir. Bu sıfatın yukarıdaki yazıttaki anlamıyla tam olarak örtüşebilecek bir kullanımı Herodotos’un eserindeki bir ifade içinde bulunmaktadır³⁸. Herodotos, Babil kraliçesi Nitokris hakkında anlatırken, kraliçenin kendisine bir mezar yaptırdığından ve içine hazine koymadığı halde mezarda hazine varmış gibi bir yazıt yazdırdığından ve gün gelip bu mezarın Pers kralı Dareios tarafından açıldığından ve içinden sadece bir ceset ve bir de “eğer bu kadar para canlısı ve utanılacak kadar açgözlü olmasaydın, ölülerin sığındığı yeri açmazdın” ifadesini taşıyan bir yazıtın çıktığından söz etmektedir³⁹. Herodotos’un bu anlatımında, Nitokris’in mezarına Dareios kral oluncaya kadar kimsenin dokunmadığını belirtirken ἀκίνητος sıfatını kullanır⁴⁰.

τόπος: Geniş bir anlam yelpazesine sahip olan τόπος (*topos*) sözcüğü “yer, mahal, bölge, arazi” gibi anlamlarının yanı sıra “mezar” sözcüğünün karşılığı olarak da yazıtlarda sıkça kullanılmaktadır.

Yine Madenşehir köyü içerisinde rastlanan başka bir lahit teknesi üzerindeki kabartmada da asma dalı tasviri yer almaktadır. Lahdin ön yüzünün sol tarafında ön ayaklarını yukarı kaldırmış olası bir aslan figürü bulunmaktadır. Aslanın önünde bir kadın figürü yukarı kaldırdığı

37 Robert 1963, 286. L. Robert, Talaris’in *τάλαρος* ile bağlantılı olduğunu ve dolayısıyla Yunan ismi olması gerektiğini düşünmektedir. Bu isim için ayrıca bk. Zgusta 1964, § 1499-6. L. Zgusta şöyle demektedir: Ob zu griech. *τάλαρος* “Korb”.

38 Söz konusu sıfatın anlamları ve Herodotos’un eserine yapılan atıf için bk. LSJ’de ἀκίνητος maddesine.

39 Herod. I.185-187.

40 Herod. I.187.3: οὗτος ὁ τάφος ἦν ἀκίνητος μέχρι οὗ ἐς Δαρεῖον περιῆλθε ἡ βασιληῖη “krallık Dareios’a geçinceye kadar bu mezar dokunulmaz kaldı”.

sağ elinde tahribattan dolayı anlaşılamayan bir nesne tutmaktadır. Sol elini ise geriye doğru uzatmıştır. Ayaklara kadar inen uzun giysisinin kıvrımları görülebilmektedir. Kadın figürünün sağında ise bir asma dalı yer almakta olup figürün üzerinden sola doğru uzanmaktadır. Asma dalının üzerinde üç adet üzüm salkımı seçilebilmektedir (Lev. 14).

Tahıl Üretimi

Karadağ çevresinde tahıl üretimi gerçekleştirildiğine dair çok sayıda arkeolojik kalıntı mevcuttur. Bunlar arasında Değle örenyerinde bulunan bir anakaya lahdi üzerindeki kabartma yöredeki tarımsal üretime önemli bir kanıt oluşturması açısından özellikle dikkat çekicidir. Anakaya lahdinin doğuya bakan yüzündeki kabartmada çift sürme sahnesi tasvir edilmiştir. Kabartmada sağ tarafta yer alan figür ileriye doğru adım atar ve sol elinde taşıdığı bir kaptan aldığı tohumları sağ eliyle saçar vaziyette betimlenmiştir. Bu figürün arkasında bir öküze koşulmuş saban görülmektedir. Çift sürme sahnelerinde genellikle iki öküz bulunmakta iken burada tek bir öküzün yer aldığı görülmektedir. Sabanın arkasında yer alan figür sol eliyle sabanı tutmakta olup sağ elinde ise hayvanı kontrol etmekte kullandığı üvendireyi çapraz vaziyette tutmaktadır⁴¹ (Lev. 15). Çift sürme sahnelerinin betimlendiği kabartmalara bölgenin yakın civarında Beyşehir yakınlarında Üskerler'de⁴², Taşkent'e bağlı Aşarlar kasabasında⁴³ (Olosada), Dibektaş yaylasında⁴⁴, Bozkır'da⁴⁵, Yalılıyık'te⁴⁶, Konya Müzesi'nde⁴⁷ rastlanmaktadır. Çift sürme sahnelerinin steller üzerinde kabartma olarak karşımıza çıkmasının yanında Kuzey Lykaonia Bölgesi'nde Şarören⁴⁸, Kadınhanı⁴⁹ ve

41 Bell 1906, 249 fig. 25, 251-252; Konyalı 1967, 572, 578-579; Kurt 2011, 67, 208 Lev. 38: 1; Huber 2016, 180, 183, 208 Abb. 31-32. Lahdin kapağı iki parça halinde üzerinde durmaktadır. S. Eyice'nin eserinde ise kapak sağlam şekilde hemen önünde yer almaktadır, bk. Eyice 1971, Res. 174a.

42 Baldran 2009, 47, 87 Res. 54.

43 Baldran 2005, 81 Resim 26; Baldran 2008, 30, 38 Resim 8; Doğanay 2005, 135, 297 Lev. 92.

44 Yılmaz 2005, 104-105 Kat. No: X22, Resim 42; 105-106 Kat. No: X23 Resim 43.

45 McLean 2002, 45 Cat. No. 129 Fig. 137.

46 Baldran 2016, 34 Fig. 10.

47 Mendel 1902, 231 no. 15; Pfuhl – Möbius 1979a, 284 Kat. No. 1150.

48 MAMA I, 77 No. 149.

49 MAMA I, 141 No. 262.

Çeşmelisebil'den⁵⁰ bilinen örneklerde görüldüğü üzere kazıma çizgilerle oluşturulmuş çok daha basit örnekler de mevcuttur. Bu örneklerdeki çift sürme sahnelerinde tohum saçan figür bulunmamaktadır. Yakın civardakilerin yanı sıra Anadolu'nun farklı bölgelerinde de çift sürme sahnelerinin bulunduğu kabartmalara rastlanmaktadır⁵¹. Bu örneklerin arasında, Bithynia Bölgesi'nde Yeniçağa civarından ele geçmiş ve Bolu Müzesi'nde korunan mezar steli üzerindeki tasvirde Değle'deki kabartmada olduğu gibi önde tohum saçan figür de görülmektedir⁵².

Karadağ ve çevresinde antik dönemde tahıl üretimi gerçekleştirildiğini gösteren diğer arkeolojik kanıtlar ise bölgede yoğun bir şekilde karşılaşılan değirmenlere ait *meta* ve *catillus*lardır. *Meta* ve *catillus*larda kullanılan taş cinsinin öğütme işlemine uygun yapıda olması gerektiğinden bölgede tespit edilen örneklerin tamamının bu durumla paralel olarak yerel volkanik taş olan andezitten yapıldıkları görülmektedir. Bu değirmenlerde, zemine sabitlenen *meta* üzerine yerleştirilen *catillus*un döndürülmesi suretiyle öğütme işlemi gerçekleştirilmektedir. *Catillus*un döndürülmesinde hayvan ya da insan gücü kullanılmaktadır.

Karadağ çevresindeki modern köylerde çok sayıda *metaya*

50 MAMA I, 178 No. 340.

51 Anadolu'da bilinen örnekler için bk. Mendel 1900, 385 no. 38; Dörner 1941, 115 no. 136 Tafel 45; Cumont 1942, 431 fig. 87-88; Fıratlı 1965, Levha XII fig. 22; Pfuhl – Möbius 1977a, 115-116 Kat. No. 297; Pfuhl – Möbius 1977b, Taf. 54.297; Pfuhl – Möbius 1979a, 283 Kat. No. 1141; Pfuhl – Möbius 1979b, Taf. 286.1141; Pfuhl – Möbius 1979a, 283 Kat. No. 1143; Pfuhl – Möbius 1979b, Taf. 172; Pfuhl – Möbius 1979a, 283 Kat. No. 1144; Pfuhl – Möbius 1979b, Taf. 171; Pfuhl – Möbius 1979a, 283 Kat. No. 1145; Pfuhl – Möbius 1979a, 283-284 Kat. No. 1146; Pfuhl – Möbius 1979b, Taf. 172.1143; Pfuhl – Möbius 1979a, 284 Kat. No. 1147; Pfuhl – Möbius 1979b, Taf. 173.1147; Pfuhl – Möbius 1977a, 276 Kat. No. 1113; Pfuhl – Möbius 1979a, 284 Kat. No. 1113b; Pfuhl – Möbius 1979a, 284 Kat. No. 1148, 1151, 1152, 1153; Pfuhl – Möbius 1979b, Taf. 173; Pfuhl – Möbius 1979a, 285 Kat. No. 1155; Pfuhl – Möbius 1979b, Taf. 173.1155; Pfuhl – Möbius 1979a, 285 Kat. No. 1156; Pfuhl – Möbius 1979b, Taf. 308.1156; Pfuhl – Möbius 1979a, 285 Kat. No. 1157; Pfuhl – Möbius 1979b, Taf. 173.1157; Cremer 1992, 150, Tafel 16 O2; 160-161, Tafel 22 B16; 161 Tafel 23 B17; 163 Tafel 24 B22; 179, Tafel 34 BK13.

52 Dörner 1952, 63-64 no. 179 Tafel 27; Cremer 1992, 179, Tafel 34 BK13.

rastlanmaktadır (Lev. 16a⁵³, 16b⁵⁴, 16c⁵⁵, 16d⁵⁶, 17a⁵⁷, 17b⁵⁸, 17c⁵⁹, 17d⁶⁰). Özellikle bu köylerin mezarlıklarında *metalar*ın mezar taşı olarak yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu *metalar* silindirik gövdeye sahip olup orta kesime doğru hafifçe şişkinlik sergilemektedir. Gövde kısımlarının kabaca yontuldukları gözlemlenmektedir. Çoğu örnekte *catillus*ların yerleştirildiği konik uçlar sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Bazı örneklerde konik kısma açılmış olan sığ ve ince yivler belirgin bir şekilde seçilebilmektedir (Lev. 16a, 16b, 17a). Tespit edilen bazı *metalar*ın her iki ucunun birden konik hale getirilmiş olması dikkat çekicidir (Lev. 17c). *Metalar*ın her iki ucunun da işlenmiş olmasından öğütme işleminde her iki tarafın da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Olasılıkla bu durumun aynı *metadan* farklı irilikte tanelerin elde edilebilmesi amacıyla bağlantılı olduğu düşünülebilir. *Metalar*ın boyları 207 cm ile 100 cm arasında değişmektedir. Çoğu örneğin toprağa gömülü olması nedeniyle uzunlukları tam olarak ölçülememektedir. Çapları ise 69 cm ile 34 cm arasında değişmektedir. Çapların 30 ile 40 cm arasında ve 60 ile 70 cm arasında yoğunlaştıkları görülmektedir.

Değirmenlere ait *catillus*lardan az sayıda örnek tespit edilebilmiştir. Ortaoba köyünde günümüze sağlam olarak ulaşmış bir örnek bulunmaktadır (Lev. 18). *Catillus*un yüksekliği 33 cm, çapı ise 40 cm'dir. Madenşehir köyünde ise bir *catillus* parçasına rastlanmaktadır. Söz konusu *catillus*un yüksekliği 27 cm olup, çapı ise parçadan hareketle 48 cm olarak belirlenebilmektedir (Lev. 19).

Meta ve *catillus*lardan oluşan değirmenlere antik dünyanın farklı yerlerinde rastlanmaktadır. Pompeii ve Morgantina bunlar arasında literatürde ön plana çıkmaktadır⁶¹. Karadağ ve çevresinde rastlanan *meta* ve *catillus*lar boyutları ve formları itibarıyla buralardaki örneklerden ayrılmakta ve yerel diyebileceğimiz ayrı bir grup oluşturmaktadır.

53 Madenşehir, uzunluk: 167 cm, çap: 62 cm.

54 Madenşehir, uzunluk: 103+ cm, çap: 35.

55 Sisan Höyük, uzunluk: 207, çap: 60.

56 İslıhisar, uzunluk: 108+, çap: 60.

57 Tilki tepesi güneyi, uzunluk: 145, çap: 45.

58 Süleymanhacı köyü mezarlığı, uzunluk: 160, çap: 55 cm.

59 Ortaoba köyü mezarlığı, uzunluk: 153 cm, çap: 60 cm.

60 Demiryurt köyü mezarlığı, uzunluk: 98, çap: 40 cm.

61 Moritz 1958, Plate 4a-b, 5a, 6a, 9a-b; White 1963, Plate 47 fig. 6-7, Plate 48 fig. 10; Peacock 2013, 77 vd.

Karadağ ve çevresinde tarımsal üretime işaret eden bir diğer epigrafik kanıt, çok büyük olasılıkla tahıl ile ilişkilidir. Yazıt, Ortaoba köyünün yaklaşık 5 km güneydoğusunda Karadağ'ın batı eteklerinde yer almaktadır. Üzerine sınır yazıtı kazınmış volkanik kaya parçası, dağın ova ile birleştiği yerde, derin olmayan susuz bir derenin kenarındaki anakaya üzerinde yer almaktadır (Lev. 20) ⁶². Yazıt, 35 cm yükseklikte, 120 cm genişlikte olup harf yüksekliği 2,5 ile 3,5 cm arasında değişmektedir. Yazıtın bulunduğu kaya, yazıt için düzleştirilmiş alanının dışında herhangi bir işlem görmemiştir. Yazıtın 6. satırının sol tarafında ΕΠΙ harfleri kazılmış, büyük olasılıkla taş ustası yazıtı yazmaya bu kısımdan başlayacakken vazgeçip mevcut satırların bulunduğu alana kazmıştır.

Yazıtta Yunanca olarak

ἐπὶ τῶν δεσποτῶν ἡμῶν
 2 Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ
vac. τῶν Σεββ(αστῶν) vac.
 4 καὶ Κωσταντίου καὶ Μαξιμιανοῦ
 Καισάρων Αὐτοκρατόρων
 6 διαφόρων. ἄγρου Ταδαδα vac.
 τὰ ὄρη ἕως ᾧδε.

ifadesi geçmektedir.

Yazıtın çevirisi şu şekildedir: “*Efendilerimiz seçkin İmparatorlar; Sebastus’lar Diocletianus ve Maximianus, Caesar’lar Constantius ve Maximianus zamanında. Tadadas’ın arazisinin sınırları buraya kadar*”.

Satır 6-7: Ταδαδα, *genetivus* hâlde yeni bir yerel şahıs adı (*nominativus* hâli Ταδαδας) olmalıdır. “ἄγρου Ταδαδατὰ ὄρη ἕως ᾧδε” gibi formüle edilmiş sınır gösteren benzer ifadeler⁶³ birkaç yazıtta da mevcuttur.

Yazıt, dört imparator adının geçmesi dolayısıyla Tetrarkhi Dönemine, MS 293-305 yılları arasına tarihlendirilebilir. Tetrarkhi Dönemi’nden benzer bir arazi sınır yazıtı⁶⁴, Karaman kent merkezinin yaklaşık 20 km kuzeydoğusunda, Karadağ’ın da yaklaşık aynı uzaklıkta

62 Yazıtı bize gösteren Ortaoba köyünden Metin Avcı, Mehmet Ali Dülger ve köy muhtarı Erdal Çimen’e çok teşekkür ederiz.

63 SEG 41, 1412,2 (Kappadokia Herakleia/Ereğli): κώμης Σινγλ(ων)? τὰ μεθόρια ᾧδε; CIG 2018 (= Seure 1900, 166-167; SEG 35, 1832): ἄγρου Σικοτι[–] | ΤΑΟ[.] Α ἕως ᾧδε (deşifre edilmemiş sözcükler τὰ ὄρη olmalıdır); Alkan 2014, 56-57 no. 6: ΑΠΟΤΑΞΕΑΣΟΥ Αὐρ. Θεοφίλας τὰ μεθόρι[α] ἕως ᾧδ[ε].

64 Alkan 2014, 56-57 no. 6; Yazıtın çevirisi: “*Augustus’lar Diocletianus ve Maximianus ve Caesar’lar Constantius ve Maximianus’un (ortak imparatorluğu) zamanında; Aur(elia) Theophila’nın arazi sınırları Takseasos’ndan buraya kadardır*”, Alkan 2014, 60.

doğu-güneydoğusunda yer alan Sudurağı kasabası yakınındaki Ekinözü köyünde ele geçen ve Karaman Müzesi bahçesinde sergilenen bir sütun üzerinde bulunmaktadır.

Sonuç

Arkeolojik ve epigrafik kalıntılar, Karadağ ve çevresinde Antik Dönemde yoğun bir şekilde tarımsal faaliyetlerde bulunulduğunu ortaya koymaktadır. Gerek dağ kütlesi üzerindeki eğimli arazilerde gerekse dağın çevresindeki düzlük alanlarda tarımsal üretime kanıt oluşturan çok sayıda arkeolojik materyalle karşılaşmaktadır. Söz konusu kalıntıların tamamı bölgedeki üzüm ve tahıl üretimiyle bağlantılıdır. Tarımsal üretime işaret eden kalıntıların dağılımına bakıldığında ise Karadağ ana kütlesi içerisinde yer alan yükseltilerin yamaçlarında üzüm üretiminin ön plana çıktığı söylenebilir. Çevresindeki düzlük alanlarda ise ağırlıklı olarak tahıl üretimi gerçekleştirildiği görülmekle birlikte yine üzüm üretimine işaret eden arkeolojik ve epigrafik kalıntılara rastlanmaktadır.

Karadağ ve çevresinde Antik Dönemdeki üzüm yetiştiriciliğine kanıt olarak üzüm presleri, ağırlık taşları, kabartmalar ve yazıtlarla karşılaşmaktadır. Üzüm presleri bir örnek dışında açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu preslerden meydana gelmektedir. Açık alanda anakaya üzerine oyulmuş presler ezme teknesi ve toplama fiçisinden oluşmaktadır. Ezme tekneleri üzerinde kalas yuvalarına rastlanmaktadır. Ezme teknesi ile toplama fiçisi arasında basit bir akıtma deliği ya da kanalı görülmektedir. Dereağıl mevkiinde tespit edilmiş bir örnek, toplama fiçisinin iç yüzeyinde, elinde asma dalı tutan figür bulunan kabartma dolayısıyla oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu figürün vücudunun duruşu ve elinde asma dalı tutuyor olması, Dionysos olabileceğini düşündürmektedir. Figürün presin toplama fiçisi içerisinde bulunması ve toplama fiçisi doldukça yaklaşık göğüs altı seviyesine kadar üzüm suyunun içerisinde kalması oldukça ilgi çekici bir durumdur. Bölgedeki bazı preslerin ise anakaya üzerine açılmış mezarların ezme teknesi veya toplama fiçisi olarak değerlendirilmesi suretiyle oluşturuldukları gözlenmektedir. Açık alanda anakayaya oyulmuş preslerin yanı sıra Değle'de bulunan bir örnek, aynı amaçla inşa edilmiş atölye olarak tanımlayabileceğimiz yapılanmaların varlığına da işaret etmektedir. Anakaya açısından fakir olan Madenşehir ve Değle

içerisinde tespit edilen çok sayıdaki ağırlık taşı, başka pres ve atölyelerin varlığına ışık tutar niteliktedir. Karadağ ve çevresinde rastlanan çok sayıdaki ağırlık taşı, mevcut preslerin yanı sıra günümüze ulaşmamış ya da toprak altında olan başka preslerin varlığını ortaya koymaktadır. Söz konusu ağırlık taşlarının büyük çoğunluğu özenli işçiliğe ve silindirik forma sahip örneklerden meydana gelmektedir. Bunların dışında düzensiz dörtgen, herhangi bir forma sahip olmayan kaba işlenmiş ağırlık taşlarıyla da karşılaşılmaktadır. Üzüm presi ve ağırlık taşlarının yanı sıra Karadağ'ın 5 km kuzeydoğusundaki Karacaören köyünde (Aplada?) tespit edilen yazıt, dağ kütlesinin çevresindeki düzlük arazilerde de bağcılık faaliyetlerinin yürütüldüğüne epigrafik kanıt oluşturması açısından önem taşımaktadır. Karadağ ve çevresinde üzüm üretimine kanıt olarak gösterilebilecek bir diğer arkeolojik materyal ise lahitler üzerindeki kabartmalarda yer alan üzüm salkımlı asma dalı tasvirleridir.

Üzüm üretiminin yanı sıra Karadağ çevresinde Antik Dönemde yoğun bir şekilde tahıl üretimi gerçekleştirildiğini gösteren çok sayıda arkeolojik kanıt mevcuttur. Bunlar arasında Değle örenyerindeki bir anakaya lahdi üzerinde bulunan kabartmadaki çift sürme tasviri özellikle dikkat çekicidir. Tasvir sabana koşulmuş öküzü kontrol eden figür dışında ön tarafta tohum saçan bir diğer figürün de yer aldığı nadir örneklerden biri olması nedeniyle önem taşımaktadır. Karadağ çevresinde tespit edilen çok sayıdaki *meta* ile iki *catillus* bölgedeki tahıl üretiminin diğer kanıtlarıdır. *Metaların* sayısal fazlalığı ovalık alanlarda günümüzde olduğu gibi Antik Dönemde de yoğun bir şekilde tahıl üretimi gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Karadağ'ın batısında Ortaoba köyünün 5 km güneydoğusunda tespit edilen bir arazi sınır yazıtı ise büyük olasılıkla tahıl üretimiyle bağlantılıdır. Nitekim yazıtta geçen ἄγρός sözcüğü “tarla, kıy, arazi” anlamlarına gelmektedir.

Karadağ ve çevresinde tespit edilen tarımsal üretime yönelik unsurların tarihlendirilmesi hususunda bir takım arkeolojik ve tarihsel verilere sahip bulunmaktayız. Mevcut arkeolojik veriler, bölgenin Hititler Döneminden itibaren yerleşime sahne olduğunu göstermektedir. Karadağ ana kütlesinin en yüksek noktasını oluşturan Mahalaç Tepesi üzerindeki Hitit Dönemine ait iki hiyeroglif yazıt ve sunaklar bu döneme ait kalıntılardır. Bununla beraber Karadağ'ın çevresindeki höyüklerde gerçekleştirilecek arkeolojik çalışmalar, bölgenin ilk iskân

tarihini olasılıkla çok daha erken dönemlere çekecektir. Karadağ üzerindeki tepelerden biri olan Başdağ üzerindeki mimari kalıntıların ise Hellenistik Döneme kadar uzandığı önerilmektedir⁶⁵. Söz konusu yapılanmalar Roma döneminde de kullanılmış olmalıdır. Bununla beraber, Madenşehir'e lokalize edilen Barata'ya antik kaynaklarda MS 2. yüzyıldan başlayarak rastlanmaktadır⁶⁶. Kentin MS 2. yüzyılda Lykaonia Birliği adına sikke bastırıldığı bilinmektedir⁶⁷. Dolayısıyla Karadağ ve çevresinin Roma Döneminde de yoğun iskan gördüğü söylenebilir. Erken Hıristiyanlık Döneminde Karadağ'ın çok daha yoğun bir şekilde yerleşime sahne olduğunu bölgedeki çok sayıda kilise ve diğer yapılar açıkça ortaya koymaktadır.

Üzüm preslerinin erken dönemlerden itibaren kullanıldığı bilinmektedir. Karadağ'da tespit edilen kabartmalı pres, ikonografik açıdan pagan döneme işaret eder niteliktedir. Nitekim olası bir Dionysos figürünün betimlenmiş olması, çok büyük olasılıkla Roma Döneminde yapılmış olduğunu göstermektedir. Bununla beraber aynı kabartmada yer alan küçük boyutlu kadın figürü Geç Roma Döneminde Isauria Bölgesi'nde sıkça karşılaşılan mezar kabartmalarındaki figürlerle benzerlik göstermektedir⁶⁸. Bu durum, Roma Dönemi'nde bölgede üzüm preslerinin kullanıldığını kanıtlamaktadır. Dolayısıyla mevcut diğer preslerin bir kısmının bu döneme ait olabileceği söylenebilir. Erken Hıristiyanlık Döneminde bölgedeki yapılaşmanın artması nedeniyle üzüm preslerinin sayısında da artış beklenmelidir. Buradan hareketle Roma Dönemi preslerinin yanı sıra yenilerinin de yapılmış olabileceği ifade edilebilir. Kabartmalı preste ve bir başka preste kazımayla oluşturulmuş basit haç motiflerinin bulunması, bunların Erken Hıristiyanlık Döneminde de kullanıldığına işaret etmektedir. Değle'deki Erken Hıristiyanlık kalıntıları arasında yer alan, içerisinde pres olarak düzenlenmiş bir mekânı barındıran yapı, bu dönemde anakayaya açılmış preslerin dışında atölye olarak nitelendirilebilecek yapılanmaların da ortaya çıktığını göstermektedir. MS 3. yüzyıl ya da sonrasına tarihlenen Karacaören yazıtı da Geç Roma ve sonrasına işaret etmesi dolayısıyla tarihleme açısından dikkat çekicidir.

65 Belke – Restle 1978-1980, 1 vd.; Saner 1999, 351.

66 Ptolemaios V 6.15.

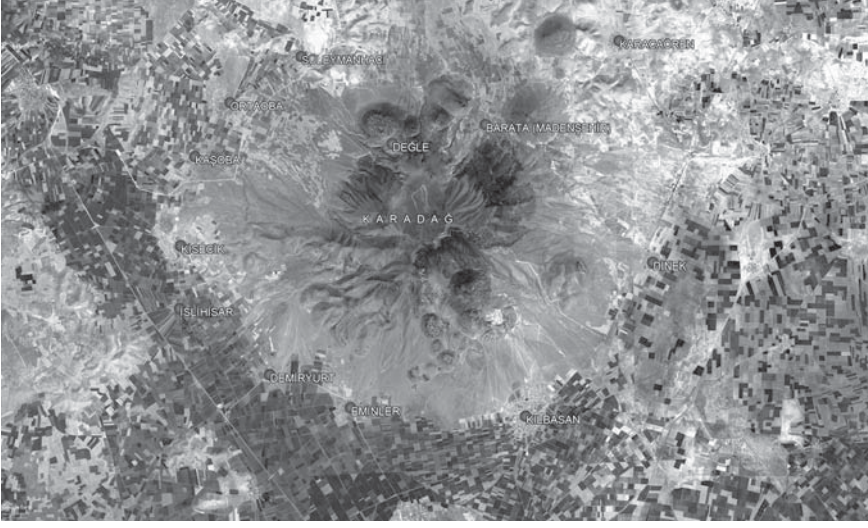
67 Waddington 1883, 24, 36; Hill 1900, XVII; Head 1911, 713.

68 Isauria Bölgesi'ndeki tasvirlerle ilgili olarak bk. Yılmaz 2005; Alkan – Kurt 2016.

Tahıl üretiminin varlığını ortaya koyan kanıtlardan *meta* ve *catillus*ların tarihlenmesi hususu tipolojik açıdan değerlendirmelerde bulunulamamasından dolayı sorunludur. Nitekim Karadağ çevresinden tespit edilen mevcut örnekler, literatürdeki Pompeii ve Mogantina tiplerinden farklılıklar göstermektedir. Değle'deki anakaya lahdi üzerindeki çift sürme sahnesinin benzer ikonografik örnekleri Anadolu'da Roma ve öncesi olmak üzere farklı dönemlere tarihlenebilmektedir. Lahit üzerindeki kabartma stilistik açıdan başka bölge örnekleriyle karşılaştırma yapmaya imkan tanımamakta ve yerel işçilik sergilemektedir. Figürlerin bölgesel özellikler göstermesi nedeniyle söz konusu lahdin bölgede benzer stiliğe sahip mezar kabartmaları gibi Geç Roma Dönemine ait olabileceği düşünülebilir. Bu verilerden hareketle *meta* ve *catillus*lar için de Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemleri önerilebilir. Bununla birlikte Ortaoba yakınlarında Karadağ'ın batı eteklerinde bulunan arazi sınır yazıtının MS 293-305 yılları arasına tarihlenmesi Geç Roma Dönemi'ndeki üretime işaret etmektedir.

Arkeolojik ve tarihsel veriler bir arada değerlendirildiğinde, Karadağ ve çevresinde Hititler Döneminden başlayarak tarımsal faaliyetlerde bulunduğu söylenebilir. Ancak Roma Dönemine kadar uzanan zaman dilimine tarihlenebilecek tarımsal üretime yönelik arkeolojik bir belge şimdiye kadar tespit edilebilmiş değildir. Bununla beraber tarımsal üretime kanıt oluşturan tüm kalıntıların Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemlerine ait olması söz konusu dönemlerdeki üretimin yoğunluğunu ortaya koymaktadır. Anlaşıldığı üzere Roma Dönemi'nde yoğunlaşan üzüm ve tahıl üretimi çok sayıdaki dini yapının işaret ettiği üzere Erken Hıristiyanlık Döneminde artarak devam etmiştir. Nitekim Erken Hıristiyanlık Döneminde kiliselerin bölgenin sosyal ve ekonomik yaşantısında etkili olduğu bilinmektedir. Arazilerin işletilmesinin kontrolünü ellerinde bulundurdıkları ve gelirleri de kilise ve manastırlar için kullandıkları düşünülmektedir⁶⁹.

69 Ramsay 1907, 321.

Levha 1.

Levha 2.

Levha 3.

Levha 4.

Levha 5.

Levha 6.

Levha 7.

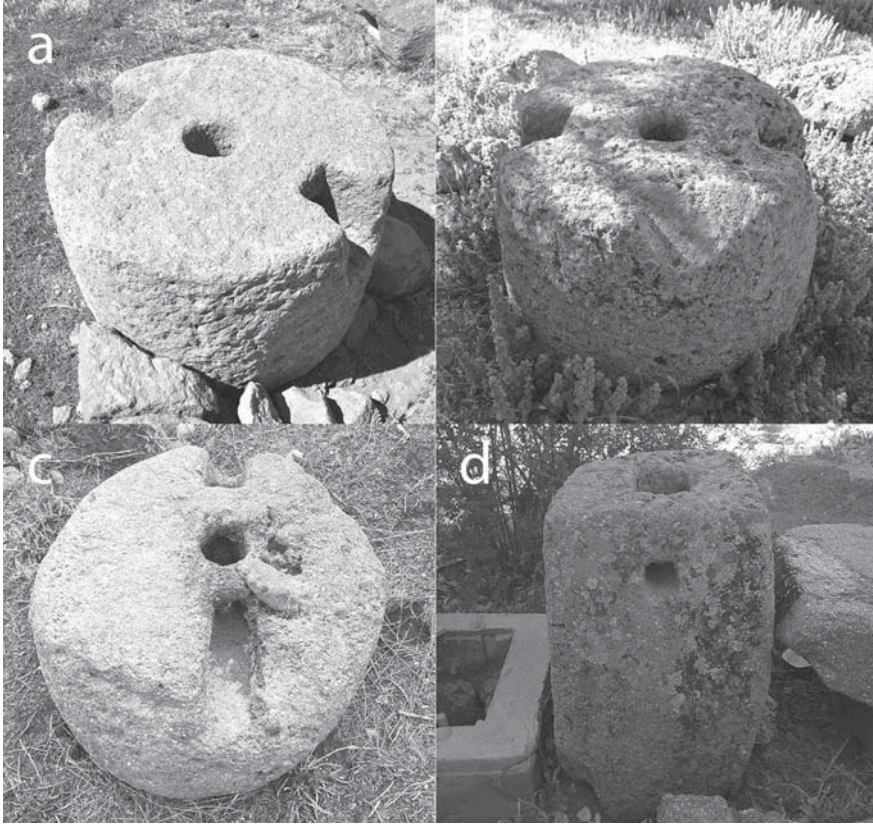
Levha 8.

Levha 9.

Levha 10.

Levha 11.

A yüzü		B yüzü	
	ΚΩΠΥΡΓ ΑΜΠΕ ΤΩΠΩ ΑΠΛΑΔΑ ΜΑΡΚΟΣ ΑΝΑΤ <i>vac</i>		ΚΩΠΥΡΓ ΑΜΠΕ ΤΩΠΩ ΑΠΛΑΔΑ [.]ΘΗ[?]ΑΛΥΠΙ

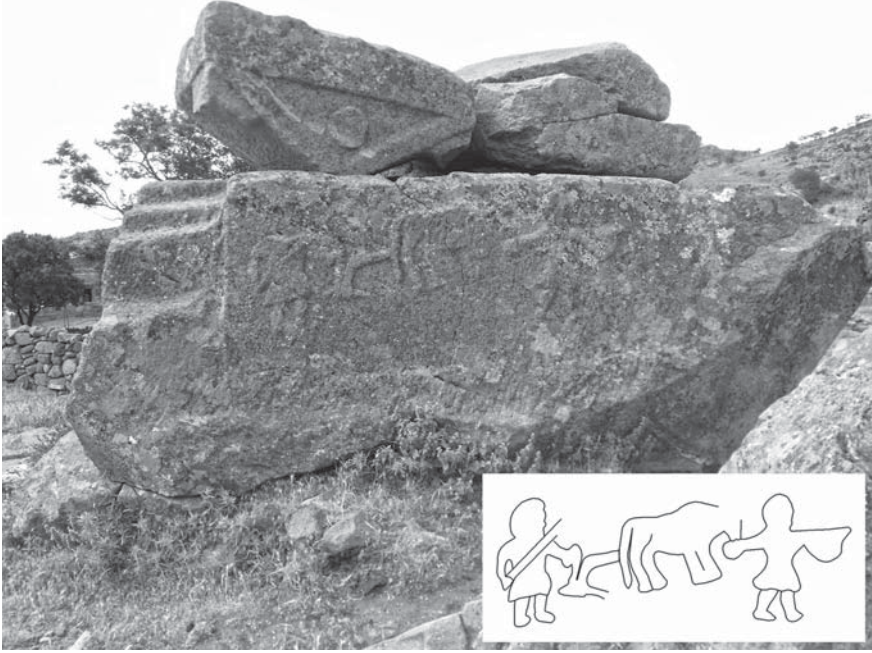
Levha 12.

Levha 13.

Levha 14.

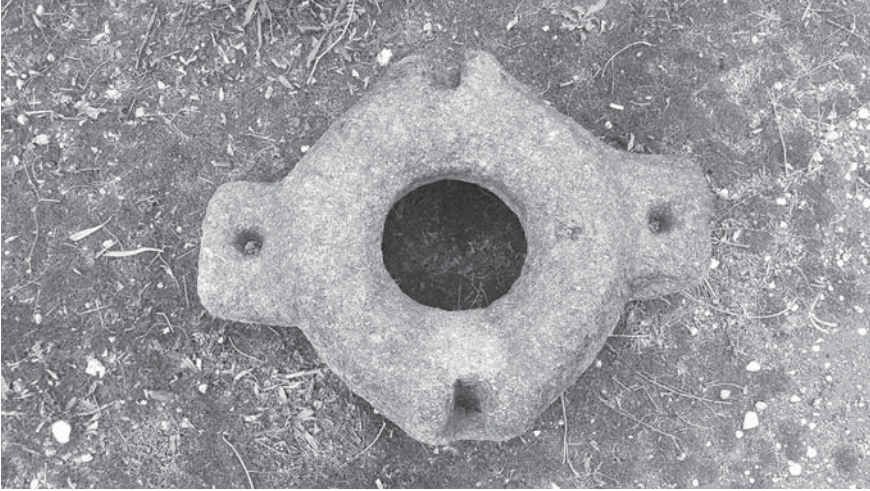
Levha 15.

Levha 16.

Levha 17.

Levha 18.

Levha 19.

Levha 20.

Kaynakça

Alkan 2014

Alkan, M., "Some Isaurian and Lycaonian Inscriptions in the Museum of Karaman", *Gephyra* 11, 51-63.

Alkan – Kurt 2016

Alkan, M. – Kurt, M., Hacibaba Dağı, Isauria Bölgesi'nde Bir Epigrafi ve Eskiçağ Tarihi Araştırması, İstanbul.

Anderson 1897

Anderson, J. G. C., "The Road-System of Eastern Asia Minor with the Evidence of Byzantine Campaigns", *The Journal of Hellenic Studies* 17, 22-44.

Aslan – Doğanay – Karauğuz 2011

Aslan, E. – Doğanay, O. – Karauğuz, G., "Some Wineries of the Lykaonia and Isauria Regions", *SOMA 2009 Proceedings of the XIII Symposium on Mediterranean Archaeology, Selcuk University of Konya, Turkey 23-24 April 2009*, (eds. H. Öviz – E. Aslan), *BAR International Series* 2200, 67-74.

Aşkın 2010

Aşkın, E., "Antik Çağda Korykos'taki Zeytinyağı ve Şarap Üretimine Yönelik Yapılanmalar ve Bunların Yerleşim Düzenlemesi İçerisindeki Yeri", *Olive Oil and Wine Production in Anatolia During Antiquity, International Symposium Proceedings 06-08 November 2008, Mersin, Turkey* (eds. Ü. Aydınöglü – A. K. Şenol), 33-52.

Aydınöglü – Alkaç 2008

Aydınöglü, Ü. – Alkaç, E., "Rock-cut Wine Presses in Rough Cilicia", *Olba XVI*, 277-290.

Aydınöglü 2009

Aydınöglü, Ü., Dağlık Kilikia Bölgesinde Antik Çağda Zeytinyağı ve Şarap Üretimi: Üretimin Arkeolojik Kanıtları, İstanbul.

Baldıran 2005

Baldıran, A., "Taşkent-Avşar Ostotekleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22/2, 67-86.

Baldıran 2008

Baldıran, A., "2005 Yılı Taşkent (Konya) Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 25/1, 27-42.

Baldıran 2009

Baldıran, A., *Beyşehir ve Civarı Heykeltraşlık Eserleri*, Konya.

Baldıran 2010

Baldıran, A., "Lykaonia Bölgesi Şarap İşlikleri (Beyşehir-Seydişehir Civarı)", *Olive Oil And Wine Production In Anatolia During Antiquity, International Symposium Proceedings 06-08 November 2008, Mersin, Turkey* (eds. Ü. Aydınöglü – A. K. Şenol), 301-317.

Baldıran 2016

Baldıran, A., “Yalıhoyuk: A settlement on the coast of Suğla Lake”, *Anados Studies of the Ancient World* 12/2012, 27-42.

Belke – Restle 1978-1980

Belke, K. – Restle, M., “Die Feistungsanlage auf dem Baş Dağ (Kara Dağ): Eine Hellenistische Burg im zentralen Kleinasien”, *Jahresh. d. Österr. Archäolog. Institutes* LII, 1-30.

Belke – Restle 1984

Belke, K. – Restle, M., *Galatien und Lykaonien, Tabula Imperii Byzantini* 4, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften 172, Wien.

Bell 1906

Bell, G. L., “Notes On A Journey Through Cilicia and Lycaonia”, *Revue Archéologique* 4/8, 225-252.

Breytenbach – Zimmermann 2018

Breytenbach, C. – Zimmermann, C., *Early Christianity in Lykaonia and Adjacent Areas: From Paul to Amphilochius of Iconium, Early Christianity in Asia Minor (ECAM)* (Editors C. Breytenbach, M. Goodman, C. Marksches, S. Mitchell), Volume 2, Leiden.

CIG

Corpus Inscriptionum Graecorum.

Cremer 1992

Cremer, M., *Hellenistisch-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien, Bithynien, Asia Minor Studien, Band 4/2*, Bonn.

Cumont 1942

Cumont, F., *Recherches sur le Symbolisme Funéraire des Romains*, Paris.

Davis 1879

Davis, E. J., *Life in Asiatic Turkey, a journal of travel in Cilicia, Isauria, and parts of Lykaonia and Cappadocia*, London.

Diler 1993

Diler, A., “Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytinyağı ve Şarap İşlikleri”, *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı* XI, 505-520.

Doğanay 2005

Doğanay, O., *Ermenek ve Yakın Çevresindeki Yerleşim Birimleri*, Konya.

Dörner 1941

Dörner, F. K., *Inschriften und Denkmäler aus Bithynien*, Berlin.

Dörner 1952

Dörner, F. K., *Bericht über eine Reise in Bithynien*, Wien.

Eyice 1971

Eyice, S., *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler*, İstanbul.

Fıratlı 1965

Fıratlı, N., “İstanbul’un Yunan ve Roma Mezar Stelleri”, *Belleten*, XXIX/114, 263-328.

Forlanini 1988

Forlanini, M., “La Regione del Tauro Nei Testi Hittiti”, *Vicino Oriente*, VII, s. 129-160.

French 1996

French, D. H., “The Site of Barata and Routes in the Konya Plain”, *Epigraphica Anatolica* XXVII, s. 93-110, Tafel I-VIII.

Halkin 1963

Halkin, F., *Inédits Byzantins D’Ochrida, Cande et Moscou*, Bruxelles.

Head 1911

Head, B. V., *Historia Numorum, A Manuel of Grek Numismatics*, Oxford.

Herod.

Herodotos, *Herodot Tarihi*, İstanbul 1991.

Hild 1977

Hild, F., *Das Byzantinische Strassensystem in Kappadokien, Tabula Imperii Byzantini 2*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften 131, Wien.

Hill 1900

Hill, G. F., *Catalogue of the Grek Coins of Lycaonia, Isauria and Cilicia*, London.

Huber 2016

Huber, G., “The Thousand and One Churches’ Revisited”, *Gephyra* 13, 165-210.

Jackson 2017

Jackson, M. P. C., “Binbirkilise”, *The Archaeology of Byzantine Anatolia From the End of Late Antiquity until the Coming of the Türks*, (Edited by P. Niewöher), Oxford, 312-320.

Johnson 2017

Johnson, G. J., “Binbirkilise”, *The Eerdmans Encyclopedia of Early Christian Art and Archaeology*, Volume 1, (General Editör: P. C. Finney), Michigan, 194-195.

Konyalı 1967

Konyalı, İ. H., *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi Ermenek ve Mut Abideleri*, İstanbul.

Kurt 2011

Kurt, M., *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi, Tarihi Coğrafya-Yerleşimler-Kalıntılar-Buluntular*, Konya.

Kurt 2014

Kurt, M., “Tarihi ve Arkeolojik Açından Karaman-Karadağ’a Genel Bir Bakış”, *Höyük* 5, 45-68.

Laborde 1838

de Laborde, L., *Voyage De L'Asie Mineure*, Paris.

LGPN

Lexicon of the Greek Personal Names.

LSJ

H. G. Liddel – R. Scott – H. S. Jones, *A Greek-English Lexicon*.

MAMA

Monumenta Asiae Minoris Antiquae.

McLean 2002

McLean, B. H., *Greek and Latin Inscriptions in the Konya Archaeological Museum*, Ankara.

Mendel 1900

Mendel, G., “Inscriptions de Bithynie”, *Bulletin de Correspondance Hellénique* 24, 361-426.

Mendel 1902

Mendel, G., “Le Musée de Konia”, *Bulletin de Correspondance Hellénique* 26, 209-246.

Moritz 1958

Moritz, L. A., *Grain-Mills and Flour in Classical Antiquity*, Oxford.

Pape – Benseler 1884

Pape, W. – Benseler, G. E., *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Braunschweig.

Peacock 2013

Peacock, D., *The Stone of Life, The Archaeology of Querns, Mills and Flour Production in Europe up to c. AD 500*, Oxford.

Peschlow – Peschlow-Bindokat – Wörrle 2002

Peschlow U. – Peschlow-Bindokat A. – Wörrle M., “Die Sammlung Turan Beler in Kumbaba bei Şile (II). Antike und byzantinische Denkmäler von der bithynischen Schwarzmeerküste”, *Istanbul Mitteilungen* 52, 429-522.

Petersen 2003

Petersen, L. H., “The Baker, His Tomb, His Wife, and Her Breadbasket: The Monument of Eurysaces in Rome”, *The Art Bulletin* 85/2, 230-257.

Pfuhl – Möbius 1977a

Pfuhl, E. – Möbius, H., *Die Ostgriechischen Grabreliefs*, Textband I, Mainz Am Rhein.

Pfuhl – Möbius 1977b

Pfuhl, E. – Möbius, H., *Die Ostgriechischen Grabreliefs*, Tafelband I, Mainz Am Rhein.

Pfuhl – Möbius 1979a

Pfuhl, E. – Möbius, H., *Die Ostgriechischen Grabreliefs*, Textband II, Mainz Am Rhein.

Pfuhl – Möbius 1979b

Pfuhl, E. – Möbius, H., Die Ostgriechischen Grabreliefs, Tafelband II, Mainz Am Rhein.

Pochmarski 1974

Pochmarski, E., Das Bild des dionysos in der Rundplastik der klassischen Zeit Griechenlands, Wien.

Ptolemaios

Claudius Ptolemaios, Geographia, K. F. A. Nobbe (ed.), Claudii Ptolemaei Geographia, Leipzig 1845.

Radet 1910

Radet, G. A., “Sir W. M. Ramsay et Miss Gertrude L. Bell, The Thousand and one Churches, 1909”, Revue des Études Anciennes 12/3, 315-316.

Ramsay 1890

Ramsay, W. M., The Historical Geography of Asia Minor (Royal Geographical Society, Supplementary Papers IV), London.

Ramsay 1904

Ramsay, W. M., “Lycaonia”, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, Band VII, Wien, 57-132.

Ramsay 1907

Ramsay, W. M., “A Christian City in the Byzantine Age II”, The Expositor IV, 303-324.

Ramsay – Bell 1909

Ramsay, W. M. – Bell, G. L., The Thousand and One Churches, London.

Restle 1966

Restle, M., “Binbirkilisse”, Reallexikon zur Byzantinischen Kunts 1, 690-719.

Robert 1963

Robert L., Noms indigènes dans L’Asie Mineure gréco-romaine, Paris.

Robert 1970

Robert, L., Études Anatoliennes, Amsterdam.

Rossetto 1973

Rossetto, P. C., Il sepolcro del fornaio Marco Virgilio Eurisace a Porta Maggiore, Rome.

Ruge 1896

Ruge, W., “Barata”, Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft II/2, 2852-2853.

Saner 1999

Saner, T., “Karaman-Başdağ’da Hellenistik (?) Yapı Grubu”, Olba II/2, 345-353.

Schefold 1952

Schefold, K., “Der Basler Dionysos”, Jahreshefte des Österreichischen Archaeologischen Institutes in Wien, Band XXXIX, Wien, 93-101.

SEG

Supplementum Epigraphicum Graecum.

Seure 1990

Seure, G., “Inscriptions de Thrace”, Bulletin Correspondance Hellénique, 24, 147-169.

Swoboda – Keil – Knoll 1935

Swoboda, H. – Keil, J. – Knoll, F., Denkmäler aus Lykaonien Pamphylien und Isaurien, Verlag Rudolf M. Rohrer, Brünn/Prag/Leipzig/Wien.

TAM

Tituli Asiae Minoris.

Tapur 2009

Tapur, T., Karaman Şehir Coğrafyası, Konya.

Texier 1862

Texier, C., Asie Mineure Description Geographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonnée D’Asie, Paris.

von Aulock 1976

von Aulock, H., Münzen und Städte Lykaoniens, Tübingen.

Waddington 1883

Waddington, W. H., “Numismatique de L’Isaurie et de la Lycaonie”, Revue Numismatique 1, 24-63.

White 1963

White, D., “A Survey of Millstones from Morgantina”, American Journal of Archaeology 67/2, 199-206.

Yılmaz 2005

Yılmaz, M., Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalılıhüyük) Antik Tarihi ve Eserleri İsauria, Konya.

Zgusta 1964

Zgusta L., Kleinasiatische Personennamen, Prag.